

Список використаних джерел

1. Будзей О.В. Вулицями Кам'янця-Подільського / Серія «Історичні місця України / О.Будзей. - Львів: Світ, 2005. - 272 с.
2. Вінюкова-Волкова В. Легенди старого Кам'янця / В. Вінюкова-Волкова. - Кам'янець- Подільський: ПП «Медобори-2006», 2009. -48 с.
3. Рутинський М. Замковий туризм в Україні: Навч. пос. / М. Рутинський. - Київ: ЦУЛ, 2007. -432 с.
4. Смирнов І.Г. Логістика туризму: Навч. пос. /І. Смирнов. - К.: Знання, 2009. - 444 с.
5. Смирнов І.Г. Стратегічний логістичний менеджмент в контексті сталого розвитку туризму в Україні /І. Смирнов // Краєзнавство та музейна справа в Україні: Наук.зб. «Велика Волинь». - 2010. - Вин. 14. - С. 164-179. '

Annotation. Represented logistical (commercial, warehouse, transport, customs) functions of medieval city of Kamianets-Podilski - one of touristic wonders of Ukraine. The article brings its part to interpretation of development of transport and commercial logistics in Ukraine in historical aspect (on the example of medieval city - fortress of Kamianets), as well as to research of logistical aspects of Ukraine touristic wanders - in travel logistics contents which is one of the newest scientific and practical directions.

Key words: trade end ware-house functions, customs end transport functions, transport infrastructure of city in the days of dark Ages.

УДК 658:631.11(477.85)

С.І. Белей, к. е.н., доцент,

Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-одільський

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ БУКОВИНИ

Сільську територію необхідно розглядати як системне явище, яке крім території включає все те, що на ній у тій чи іншій формі функціонує або є її складовою. Тому сільська територія це багатофункціональна система відносин і зв'язків, що забезпечують її життєдіяльність та проявляються в економічному, фінансово-матеріальному стані різних організаційно-правових структур, що в її межах функціонують, суспільства й держави.

***Ключові слова:** сільська територія, природно-ресурсний потенціал, аграрне підприємство, розвиток сільського господарства, виробництво, рослинництво, тваринництво.*

Постановка проблеми. Загальний стан сільських територій Буковини незадовільний, а його складові, які мають служити базою розвитку, втрачають свій потенціал, оскільки без належної уваги залишаються проблеми використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій. У зв'язку з цим нагальною потребою стає раціональне використання обмежених ресурсів, сукупністю яких створюється і оцінюється ресурсний потенціал сільських територій, удосконалення економічного механізму його ефективного використання, наукове обґрунтування та побудова механізмів відповідальності за результати роботи з поширенням передового досвіду. Реалізація зазначеного зачіпає основи господарської діяльності й виступає важливим засобом забезпечення ефективності соціально-економічних перетворень і потребує від сучасної науки та практики принципово нових підходів до визначення ролі і місця природно-ресурсного потенціалу як вихідного пункту й рушійної сили сільських територій. У зв'язку із цим є необхідність дослідження передумов розвитку сільських територій Буковини.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми розвитку сільських територій присвятили свої праці Б. Данилишин, О. Білорус, Л. Корсак, Ю. Мацейко, М. Малік, Л. Мельник, О. Онищенко, Д. Шиян, О. Шубравська, В. Юрчишин та інші. Проте, переважна більшість економічних та організаційних проблем розвитку сільських територій що пов'язані з урахуванням специфічних регіональних умов залишається відкритою.

Мета роботи. Оцінка передумов розвитку сільських територій передбачає дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку природно-ресурсного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Складовою сучасної аграрної політики є політика розвитку сільських територій, оскільки розв'язання проблем села можна забезпечити, виходячи з пріоритетності розвитку сільських територій. Сільську територію необхідно розглядати як системне явище, яке крім території включає все те, що на ній у тій чи іншій формі функціонує або є її складовою. Тому сільська територія це багатофункціональна система відносин і зв'язків, що забезпечують її життєдіяльність та проявляються в економічному, фінансово-матеріальному стані різних організаційно-правових структур, що в її межах функціонують, суспільства й держави. Вона являє собою складну систему, що, з одного боку, припускає множинність цілей свого

функціонування, а з іншого - взаємозв'язок між ними, зумовлений бажанням досягнення кінцевих результатів через ефективне управління основними функціональними складниками своєї діяльності й забезпечення їх синергетичної взаємодії. В основі сільської території конкретна система рівнів зовнішніх і внутрішніх зв'язків. Зовнішній рівень - це відносини між сільською територією і регіоном, державою, суспільством (макрорівень), а також між сільськими територіями, (мікрорівень). Внутрішній рівень представлений відносинами між підприємствами різних організаційно-правових форм які функціонують в межах даної території та домогосподарствами на цій території. У наведених визначеннях та багаторівневих відносинах, що становлять основи для формування сутності сільської території, відображається зростаюча складність та динамічність середовища, його залежність від економічного укладу суспільства, ускладнень міжгалузевих взаємозв'язків та узгоджень між складниками виробництва.

Вирішальну роль у розвитку сільських територій відіграє їх ресурсний потенціал. Економічну категорію «потенціал» як об'єкт наукового пізнання, цілеспрямованого формування і ефективного використання в широкому науковому вжитку почали використовувати в кінці 70-х - на початку 80-х років ХХ ст. Терміни «потенціал», «потенційний» свідчать про наявність прихованих, ще не виявлених можливостей. Потенціал являє собою узагальнену, збірну характеристику ресурсів, прив'язану до місця і часу.

Природно-ресурсний потенціал виступає джерелом та засобом розвитку сільських територій, який може бути задіяним певною мірою в процесі їх функціонування. Зміст потенціалу становлять три основні складові - соціальну, технологічну і природну. Соціальна - характеризує специфічні відносини, які знаходять своє відображення у процесах, що забезпечують життєдіяльність сільського населення. Технологічна - відображає ступінь залучення у виробництво матеріально-технічних й нематеріальних ресурсів. Природна - визначається наявними природними ресурсами та сприятливими для ведення сільськогосподарського виробництва кліматичними умовами. Універсальним природним ресурсом є земельні ресурси, які за чинним законодавством визначаються як сукупний природний ресурс поверхні суші - просторовий базис розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві [1].

Правильне й ефективне використання будь-якого засобу виробництва передбачає детальне знання його властивостей. Визначення поняття землі базується на її характеристиках як засобу і предмету праці, як знаряддя виробництва і водночас як

найважливішої продуктивної сили. Воно цілком залежить від певної функції землі в процесі праці і змінюється зі зміною того місця, яке вона займає в ньому. За класифікацією ФАО ООН, основними функціями землі є виробнича, біотично-екологічна, кліматорегулююча, гідрологічна, зберігаюча (акумулююча), природоохоронна і асиміляційна, функція життєвого простору, архівна або спадкоємна та поєднувальна (просторова). Земля є активним елементом виробництва і місцем розташування, територіальною операційною базою. Земельні ресурси приносять як безперервний прямий річний прибуток (сільськогосподарські угіддя, землі в межах населених пунктів тощо), так і безперервний непрямий прибуток (землі природоохоронного призначення). Надра земель сільських територій можуть містити місцеві корисні копалини - пісок, вапно, камінь, глину, торф, джерела мінеральних та столових вод тощо і генерувати прибуток протягом певного часу. Землекористування включає комплексне використання природних факторів (світло, повітря, вода, тепло), які потрібні для нормального розвитку рослин. Інтенсифікація землеробства передбачає необхідність чергування сільськогосподарських культур і комбінування галузей, у той час як інші засоби виробництва активно сприяють процесу поділу праці.

Таким чином, залежно від призначення, землі як природному ресурсу притаманна значна кількість різноманітних функцій, основними з яких є продовольча, що полягає у вирощуванні сільськогосподарських культур і задоволенні потреб населення в продуктах харчування, а також забезпечення екологічного балансу і збереження біорозмаїття.

Земельний фонд Чернівецької області становить 809,6 тис.га земель різного функціонального призначення, якісного стану і правового статусу. Сільськогосподарські угіддя займають 482,9 тис. га (59,6%). Площа сільськогосподарських угідь, що припадає на одного жителя села, майже в три рази нижча (0,89 га) порівняно із середнім показником в Україні (2,60 га). Ще гірше забезпечення найбільш продуктивними - орними землями. Якщо в середньому в країні на одного сільського жителя припадає 2,04 га ріллі, то на Буковині - лише 0,62 га, тобто в 3,3 рази менше (табл.1).

Забезпеченість землями сільськогосподарського призначення на 31.12.2009 р.

Регіон, область	Припадає на одного жителя, га		Припадає на одного сільського жителя, га		Розораність, %
	сільськогосподарських угідь	ріллі	сільськогосподарських угідь	ріллі	
Україна	0,87	0,68	2,6	2,04	60,4
Карпатський регіон	0,44	0,28	0,89	0,56	30,6
Чернівецька область	0,52	0,37	0,89	0,62	41,9

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області

Така ситуація із землезабезпеченістю в Карпатському регіоні склалася історично. В її основі, крім великої питомої ваги в територіях лісів (рис.1) і гір, була також традиційною багатодітність сільських родин, що ще більше загострює проблему землі.

Одним із показників використання сільськогосподарських угідь є рівень їх розораності. Він хоч і має тенденцію до зниження, але залишається дуже високим і склав в Україні в 2009 р. 77,6 % для порівняння: США А - 43,5 %; Великобританія - 34,5; Франція - 60,6; Німеччина - 68,2; Польща - 76,5; Австралія - 10,2; Канада - 61,9; Росія - 60,6 %). Отже, за рівнем розораності сільськогосподарських угідь Україна випереджає найбільш розвинені країни світу.

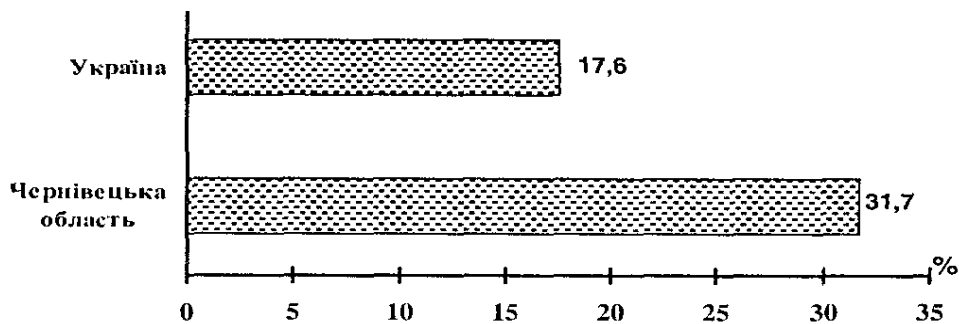

Рис. 1. Лісистість станом на 31.12.2009 р.

Джерело: складено автором за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області

Враховуючи той факт, що найважливішим засобом виробництва сільськогосподарської продукції є земля, закономірно, що структури сільськогосподарських угідь та посівних площ сільськогосподарських культур відображають специфіку регіональної системи землеробства. Відповідно до природних умов Чернівецької області була сформована система ведення сільського господарства. Аграрне виробництво в досліджуваному регіоні має багатогалузевий характер, яке займає важливе місце у формуванні загального економіко-виробничого потенціалу області. Зокрема, питома вага сільського господарства у загальному обсязі валової доданої вартості області у 2007 р. становила 17,7 %, причому це навіть більше, ніж частка промисловості - 14,3%.

Важливою передумовою розвитку є те, що орна земля використовується досить інтенсивно: під урожай 2009 р. було відведено 291,9 тис. га, з них в агропідприємствах - 119,9 тис. га (41,1% від загальної площі), у господарствах населення - 172 тис. га (58,9%) (табл. 2). Порівняно з 2008 р. посівна площа під сільськогосподарськими культурами зросла в сільгоспідприємствах на 9,4%, у господарствах населення, навпаки, зменшилась на 1,7%.

Таблиця 2

Динаміка посівної площі за категоріями господарств, тис. га

Роки	Всі категорії господарств	У тому числі	
		агроформування	господарства населення
1990	347,2	298,1	49,1
1995	336,6	244,6	92,0
2000	314,2	198,9	115,3
2005	284,6	121,0	163,6
2007	259,9	91,9	168,0
2008	284,60	109,6	175,0
2009	291,9	119,9	172,0

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Чернівецькій області

Однак порівняно з 1990р. загальна посівна площа - зменшилась на 16% або на 55,3 тис. га. У структурі посівних площ 2009 р. порівняно з 1990 р. збільшилась частка зернових з 38% до 44%, картоплі та овоче-баштанних - з 9%до 18%, технічних культур - з 11% до 14%, тоді як питома вага кормових культур, навпаки, зменшилась з 42% до 23%. Кормових культур посіяно 68,1 тис.га або на 7,7% менше минулорічного. Руїнування кормовиробництва підриває базу тваринництва, адже одних природних кормових угідь недостатньо. Про ефективність використання земельних ресурсів свідчить урожайність сільськогосподарських культур (табл. 3).

Процес взаємодії людини і природи відбувається через працю, через працю відбувається взаємообмін між суспільством і природою. Аграрна сфера нині має значний потенціал трудових ресурсів. Упродовж 2009р. на підприємствах сільського господарства працювало 5,4 тис. осіб (3,8% від загальної кількості працівників, зайнятих в економіці області), що на 19,8% менше, ніж у 2008 р. та на 35,7% - ніж у 2007 р. Погіршення фінансово-економічної ситуації, яке розпочалося наприкінці 2008р., відповідним чином позначилося як на рівні оплати праці, так і використанні робочої сили. У 2009 р. порівняно з попереднім роком обсяги вимушеної неповної зайнятості зросли у 4,7 раза. Серед найбільш поширених втрат робочого часу на підприємствах цього виду діяльності були неявки у зв'язку з переводом на скорочений робочий день. В середньому на одного штатного працівника за 2009р. вони становили 54 години, що в

3,4 раза більше, ніж у 2008 р. В той же час з'явилися відпустки з ініціативи адміністрації, які в розрахунку на одну людину становили 16 годин. Коефіцієнт використання фонду робочого часу за 2009 р. становив 78,6% (за 2008р - 79,8%). Працівники аграрних підприємств області впродовж останніх років залишаються найменш оплачуваними. Так, за 2009 р. середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника, сільського господарства становила 962 грн., що на 14,8% більше, ніж у 2008 р., але на 36,8% нижче від середньої по економіці.

Таблиця 3

**Урожайність основних сільськогосподарських культур України та областей
Карпатського економічного району у 2009 р.**

центнерів з одного гектару

	Зернові культури	Пшениця (озима та яра)	Кукурудза	Соняшник	Картопля	Овочі	Плоди і ягоди
Україна	29,8	30,9	50,2	15,2	139	183	70,7
<i>області</i>							
Закарпатська	36,3	29,2	46,7	12,4	169	186	75,5
Івано-Франківська	32,5	30,0	50,0	17,4	136	129	42,2
Львівська	30,5	31,3	53,8	10,5	158	183	70,0
Чернівецька	38,2	34,6	47,5	14,7	161	181	72,8

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Чернівецькій області

Про ефективність використання природно-ресурсного потенціалу свідчать результати фінансово-господарської діяльності підприємств. Однак 2009 р. завершено зі збитками. Зокрема, від реалізації сільськогосподарської продукції отримано 6,1 млн. грн. збитку, рівень рентабельності склав - 1,1% проти 18,5% у 2008 р. На відміну від попереднього року, тваринники області зазнали у 2009 р. збитків на суму 7,5 млн.грн., рівень рентабельності виробництва склав - 2,9% проти 15,7% у 2008 р. У тваринництві прибутки отримані лише у галузі свинарства та птахівництва. Від реалізації свинини агропідприємства області отримали у 2009 р. 1,2 млн. грн. прибутку, рентабельність виробництва становила 1,5%, хоча у 2008р. воно було більш прибутковим з рівнем рентабельності 11,9%. Виробництво яєць також було у 2009 р. ефективним (рентабельність - 6,9%) і принесло 5 млн. грн. чистого прибутку, однак це набагато менше, ніж у 2008р., коли було отримано майже 18 млн.грн. доходу при рентабельності 35,3%. Молочне скотарство теж зазнало збитків у 2009р. на 1,2 млн.грн. з рівнем рентабельності -4,0%, тоді як у 2008р. воно було економічно вигідним і принесло майже 4 млн.грн. чистого прибутку (рентабельність - 15,6%). Збитковим в області залишилось виробництво яловичини, баранини, м'яса птиці та вовни. У рослинницькій

галузі рівень рентабельності зменшився на 22,6 в.п. і становив 0,5%. Одержано прибутки від реалізації соняшнику, ріпаку, картоплі та овочів, тоді як виробництво зернових культур, незважаючи на досить непоганий урожай, виявилось збитковим - рентабельність становила -2,9% проти 10,3% у 2008р. Як і в попередньому році, неефективним також було виробництво плодоягідної продукції: рівень рентабельності становив -20,4%.

Певне покращення більшості показників ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах протягом 2000-2009 рр. свідчить про існування позитивних зрушень як в економічних умовах їх функціонування, так і в реалізації потенційних можливостей адаптації до вимог ринкової економіки. Разом з тим, ці тенденції не можна вважати тривкими, стабільними, оскільки поряд з позитивними досить істотними є негативні тенденції, які можуть спричинити зниження ефективності в майбутньому. Зокрема: практично щорічне виникнення кризових явищ на ринках окремих видів продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції; нестабільність цін на більшість видів продукції рослинництва і тваринництва; неефективність антимонопольного регулювання на аграрному ринку. Як наслідок - складною залишається соціально-економічна ситуація на селі. Має місце значне безробіття, найнижча середньомісячна заробітна плата, яка становить 63,2% середньої заробітної плати працівників, зайнятих у народному господарстві, практично припинене фінансування розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, багато сіл деградує і в них не відбувається самовідтворення населення. Отже, проблема комплексного розвитку села залишається складною і такою, що має стабільну тенденцію до подальшого погіршення.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами проведених досліджень встановлено, що розвиток сільських територій безпосередньо пов'язаний з рівнем ефективності функціонування підприємств, які розташовані в сільській місцевості.

Список використаних джерел

1. Закон України від 19 червня 2003 р. №962- IV «Про охорону земель»: [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=962-15>
2. Статистичний щорічник Чернівецької області за 1990 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 1991. - 301 с.

3. Статистичний щорічник Чернівецької області за 1995 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 1996. - 335 с.
4. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2000 рік / За ред. В.М. Камінської; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 2001. - 381 с.
5. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2009 рік / За ред. А.В. Ротаря; Держ. ком. статистики, Чернівецьке обласне управління статистики. - Чернівці, 2010. - 527 с.

***Annotation.** Rural Areas should be viewed as a systemic phenomenon, which also includes all the territory that in some form or function is its integral. Because rural areas is a multifunctional System of relations and connections to ensure her life and manifests itself in the économie, financial and material status of various organizational and legal structures that operate within its limits, the public and State.*

***Key words:** rural, natural resource potential, agricultural enterprises, development of agriculture, manufacturing, plant, animal*

УДК 911.3

І.І. Ковтуник, к.геогр.н., старший викладач,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ОРГАНІЗАЦІЮ

На основі системи показників і аналізу статистичних даних досліджено міжрегіональні відміни в розміщенні інвестицій у зв'язок. Визначено особливості їх територіального поширення. Узагальнено інвестиційний чинник територіальної організації зв'язку в Україні.

***Ключові слова:** зв'язок, чинник, інвестиційний чинник, територіальна структура, територіальна організація.*

Постановка проблеми. Однією з рушійних сил сучасного процесу глобалізації виступають інвестиційні ресурси, обсяги яких постійно зростають. Для відносно глибокого дослідження зв'язку потрібно проаналізувати два головні показники інвестиційного чинника територіальної організації даного виду економічної діяльності - інвестиції в основний капітал у зв'язок і прями іноземні інвестиції (ПІІ) в зв'язок. В даній